

ДИНАМІКА ЗМІНИ СТАНУ МАШИНОБУДІВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ ПРОТЯГОМ ОСТАННІХ ШЕСТИ РОКІВ

(Представлено д.е.н., проф. Легенчуком С.Ф.)

За станом машинобудівної промисловості України повинен відбуватися постійний моніторинг, оскільки дана галузь промисловості розвивається в умовах значної невизначеності, економічної та політичної нестабільності. Метою написання статті є здійснення аналізу фінансових показників за останні шість років підприємств машинобудівної промисловості, визначення місця машинобудування у структурі промисловості країни в цілому. В основі здійсненого аналізу машинобудівної промисловості були використані статистичні дані за 2008–2013 роки із Державної служби статистики України. У статті визначена динаміка таких показників, як: рівень прибутковості, рентабельність, ефективність діяльності підприємств, обсягів та структури виробництва та реалізації продукції, а також зайнятості. Порівняно з 2012 роком кількість збиткових підприємств промисловості у 2013 році зростає і становила 41,2 %, що на 3,2 % більше. Протягом останніх п'яти років рентабельність машинобудівних підприємств постійно стабільно зростала. Проте у 2013 році відбувся різкий спад цього показника, середнє його значення на машинобудівних підприємствах зменшилося від 10,2 % до 7 %.

Ми вважаємо, що саме держава має забезпечити максимальну підтримку для нормального господарювання тим підприємствам, сучасне положення яких - на межі ліквідації.

Ключові слова: фінансовий аналіз, машинобудівна промисловість, фінансовий результат, збиткові підприємства, рентабельність.

Постановка проблеми. Машинобудівні підприємства займають важливе місце у прискоренні науково-технічного розвитку країни, забезпечуючи комплексну механізацію та автоматизацію процесу виробництва за допомогою випуску засобів виробництва для різних галузей вітчизняного господарства.

Динамічність відносно змін ефективності розвитку ринку є особливістю розвитку машинобудівної промисловості як і інших галузей.

Основним завданням сучасних фінансових аналітиків є проведення комплексного аналізу стану машинобудівних підприємств, і, як наслідок, визначення можливих шляхів покращення його незадовільного стану.

Аналіз результатів останніх досліджень та публікацій. Аналізом сучасного стану машинобудівної промисловості присвячені сотні праць вітчизняних-вчених економістів, серед яких: Н.Єршова, О.Шапурова, І.Алексєєв, О.Романко, О.Андрушко, О.Мельник, К.Сміх, М.Колісник, А.Колесніков та ін. Оскільки машинобудівній промисловості України необхідно існувати і розвиватися в умовах невизначеності, економічної та політичної нестабільності, тому постійний моніторинг її стану є актуальним і суттєво необхідним.

Мета дослідження полягає у проведенні аналізу фінансових показників підприємств машинобудівної промисловості за 2008–2013 роки, визначення його місця у промисловості України.

Викладення основного матеріалу. Згідно з чинною класифікацією видів економічної діяльності, до машинобудівного комплексу належать [1]:

1. Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції;
2. Виробництво електричного устаткування;
3. Виробництво машин і устаткування;
4. Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів;
5. Виробництво інших транспортних засобів.

В основі здійсненого аналізу машинобудівної промисловості були статистичні дані за 2008–2013 роки із Державної служби статистики України [2, 3]. Нами розглядалися основні фінансові показники діяльності машинобудівних підприємств, які наведені у таблиці 1.

Після 2008 року, коли спостерігалось найменше значення показника «Фінансовий результат до будівній галузі у розмірі 704,6 млн. грн., прослідковуємо поступове покращення даного показника до 15 081,2 млн. грн. у 2011 році. Фінансовий результат діяльності машинобудівної галузі знизився на 1 470,7 млн. грн. (9,8 %) у 2012 році і становив 13 610,5 млн. грн., а у 2013 році знизився ще на 8028,6 млн. грн. (59 %) і становив 5581,9 млн. грн. Падіння відбулося на усіх підгалузях машинобудування: виробництво машин та устаткування – на 897,5 млн. грн.(40 %),

виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування – на 847,5 млн. грн.(43,2 %),
виробництво транспортних засобів та устаткування – на 6283,6 млн. грн. (66,8 %).

Таблиця 1

Фінансові результати діяльності підприємств
машинобудівної промисловості України за 2008–2013 роки

Показник	Рік					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Фінансовий результат до оподаткування, млн. грн.						
Промисловість	20243,2	-4760,7	31579,6	58892,4	20924,6	144444,4
Машинобудування	704,6	1974,8	7172,8	15081,2	13610,5	5581,9
Виробництво машин та устаткування	918,8	1403,7	1823,8	2621,9	2244,3	1346,8
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	224,5	2003	1137,7	2182	1961,3	1113,8
Виробництво транспортних засобів та устаткування	-438,7	-1431,3	4211,3	10277,3	9404,9	3121,3
Підприємства, що отримали прибуток, у % до загальної кількості підприємств						
Промисловість	61,1	59,7	59,2	62,6	62	58,8
Машинобудування	63,9	60,7	62,4	67,7	66,1	66,3
Виробництво машин та устаткування	62,9	58,5	61,8	67,2	65,1	62,1
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	66,1	63,9	64,8	69	68,8	67,7
Виробництво транспортних засобів та устаткування	59,1	56,9	54,4	65,2	62,4	69,1
Сума прибутку, млн. грн.						
Промисловість	70812,5	43697,4	69269,5	107006,8	86402,8	75545,4
Машинобудування	7412	8359,7	10810,1	18299,9	16311,1	8936,1
Виробництво машин та устаткування	3062,5	3811,6	3481,7	3738,7	3175,3	2678,7
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	1787,9	2791,4	1994,5	3362,5	2770,1	1798,8
Виробництво транспортних засобів та устаткування	2561,6	1756,7	5333,9	11198,7	10365,7	4458,6
Підприємства, які зазнали збитку, у % до загальної кількості підприємств						
Промисловість	38,9	40,3	40,8	37,4	38	41,2
Машинобудування	36,1	39,3	37,6	32,3	33,9	33,7
Виробництво машин та устаткування	37,1	41,5	38,2	32,8	34,9	37,9
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	33,9	36,1	35,2	31	31,2	32,3
Виробництво транспортних засобів та устаткування	40,9	43,1	45,6	34,8	37,6	30,9
Сума збитку, млн. грн.						
Промисловість	50569,3	48458,1	37689,9	48114,4	65478,2	68899
Машинобудування	6707,4	6384,9	3637,3	3218,7	2700,6	3354,2
Виробництво машин та устаткування	2143,7	2407,3	1657,9	1116,8	931	1331,9
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	1563,4	788,4	856,8	1180,5	808,8	685
Виробництво транспортних засобів та устаткування	3000,3	3188,6	1122,6	921,4	960,8	1337,3
Рентабельність операційної діяльності за видами промислової діяльності, %						
Промисловість	4,9	1,8	3,6	4,7	3,3	3,2
Машинобудування	2,9	4,7	6,6	8,6	10,2	7
Виробництво машин та устаткування	2,8	5	4,9	5	5,9	5,7
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	5,8	8,9	5,6	7,7	9,5	7,2
Виробництво транспортних засобів та	1,7	1,1	9	11,4	13,5	7,8

устаткування

Наявний рівень прибутковості підприємств машинобудівної промисловості свідчить про економічний розвиток промисловості та країни взагалі, а також дає змогу зробити оцінку її інноваційному потенціалу. Згідно з даними Державної служби статистики України, значна частка підприємств машинобудівної промисловості є збитковою. Як видно з таблиці 1, порівняно з 2012 роком, кількість збиткових підприємств промисловості у 2013 році зросла і становила 41,2 %, що на 3,2 % більше. На машинобудівних підприємствах цей показник був нижчим на 7,5 %, ніж середнє значення в галузі.

Усі показники ефективності діяльності промислових підприємств у 2009 році свідчать про те, що цей рік був кризовим як для промисловості України в цілому, так і для машинобудування зокрема. Частка підприємств машинобудування, що отримала прибуток, несуттєво збільшилася з 66,1 % у 2012 році до 66,3 % у 2013 році. Це відбулося виключно за рахунок збільшення частки прибуткових підприємств з виробництва транспортних засобів та устаткування з 62,4 % до 69,1 %.

Щодо інших підгалузей машинобудування, то частка підприємств, що отримали прибуток зменшилася, а саме: виробництво машин та устаткування – з 65,1 % до 62,1 %, виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування – з 68,8 % до 67,7 %.

Слід зазначити, що коли частка прибуткових підприємств у промисловості у 2013 році, порівняно з 2012 роком, значно зменшилася (з 62 % до 58,8 %), то по машинобудівних підприємствах відбулося незначне зростання (з 66,1 % до 66,3 %).

Рівень рентабельності підприємства є одним із найбільш вагових показників під час оцінювання ефективності функціонування підприємств, незалежно від сфери їх діяльності. З метою оцінки рівня прибутковості підприємств машинобудівної промисловості на рисунку 1 нами наведено динаміку показника рівня рентабельності операційної діяльності підприємств аналізованої галузі.

Аналізуючи рисунок 1, можна сказати, що рівень рентабельності у промислових підприємствах знизився до 3,3 %, порівняно з 4,7 % у 2011 році та 4,9 % – у 2008.

Протягом останніх 5 років рентабельність машинобудівних підприємств постійно стабільно зростала. Проте у 2013 році відбувся різкий спад цього показника, середнє його значення на машинобудівних підприємствах зменшилося від 10,2 % до 7 %. Найвищий рівень рентабельності машинобудівних підприємств за останні 6 років був на рівні 10,2 % у 2012 році.

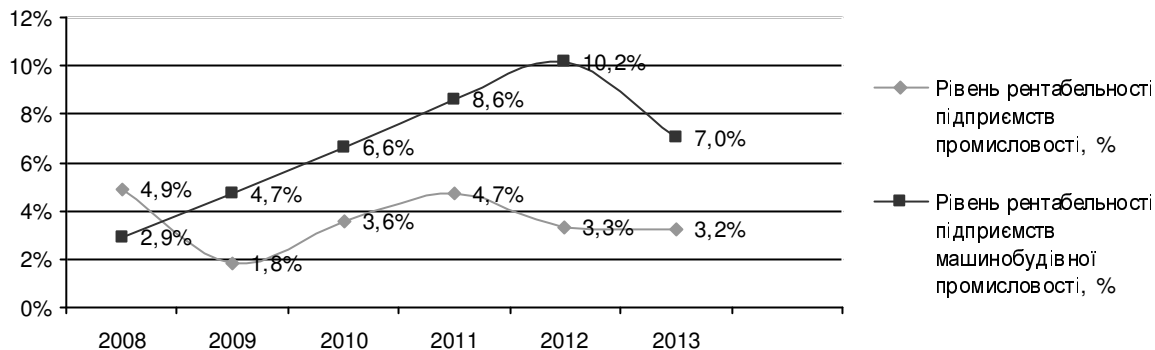

Рис. 1. Динаміка зміни рівня рентабельності машинобудівних підприємств України за 2008–2013 роки

Щодо середнього значення у промисловості, то тут дещо інша ситуація. Рентабельність операційної діяльності промисловості (3,2 %) у 2013 році є нижчою, ніж у машинобудуванні (7 %). Спад цього показника, порівняно з 2012 роком, є незначним із 3,3 % до 3,2 % по промисловості, порівняно зі спадом із 10,2 % до 7 % у машинобудуванні.

У машинобудуванні за 2013 рік індекс промислової продукції становив 86,2 % у т. ч. у виробництві електродвигунів, генераторів, трансформаторів, електророзподільної та контрольної апаратури – 96,3 %, автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів – 89,2 %, залізничних локомотивів і рухомого складу – 65,5 %, машин і устаткування загального призначення – 108,5 %, машин і устаткування для металургії – 84,9 %, добувної промисловості та будівництва – 83,1 %, сільського та лісового господарства – 87,3 % [4, С. 20].

Для дослідження динаміки зміни обсягів реалізації продукції машинобудівної галузі побудуємо таблицю 2 [5].

Сучасне машинобудівне підприємство намагається реалізувати вже виготовлену продукцію, що міститься на складах, без нарощування темпів виробництва. Це є однією з основних причин зниження

обсягів виробництва і реалізації продукції, і, в свою чергу, значення фінансових показників підприємств даної галузі.

Збут, тобто реалізація виготовленої продукції підприємствами машинобудівної промисловості, є однією з найважливіших проблем сучасної економіки України.

Аналіз діяльності машинобудівних підприємств за 2008–2013 роки свідчить про збільшення обсягів реалізації продукції. Проте його частка в структурі промисловості коливається в межах 9,8–13,3 %, коли у розвинених країнах цей показник складає 25–45 %. Це є негативною тенденцією, що свідчить про занижене значення машинобудівної галузі в економіці країни.

Структура української машинобудівної промисловості протягом останніх шести років залишалася відносно сталою. Найбільшу частку в обсязі машинобудування займало виробництво транспортних засобів та устаткування, лише у 2009 році це місце посідало виробництво машин та устаткування (39,9 %). Протягом усіх років найменшу частку становило виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування.

У 2013 році структура машинобудівної промисловості мала такий вигляд: виробництво транспортних засобів та устаткування – 45,1 %; виробництво машин та устаткування – 29,9 %; виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування – 25 %.

Далі проведемо порівняльний аналіз індексів промислової продукції машинобудування за видами діяльності у відсотках до попереднього року за даними Державної служби статистики України [6].

Протягом 2010–2011 років темпи приросту обсягу продукції машинобудівних підприємств перевищували темпи приросту промисловості. Це можна пояснити наявною сприятливою ситуацією на ринку, підвищеною активністю інвестиційної діяльності, яка була спрямована на технологічне переоснащення підприємств та зниження темпів приросту в цілому у промисловості.

2009 рік був кризовим для усіх галузей промисловості, включаючи машинобудівну галузь також. Обсяг виробництва продукції машинобудівними підприємствами скоротився на 44,9 %, коли обсяг продукції промислових підприємств скоротився на 21,9 %.

Таблиця 2

Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності у 2008–2013 роках, млн. грн.

Вид діяльності	2008		2009		2010		2011		2012		2013	
	обсяг реалізованої продукції	у % до всієї реалізованої продукції	обсяг реалізованої продукції	у % до всієї реалізованої продукції	обсяг реалізованої продукції	у % до всієї реалізованої продукції	обсяг реалізованої продукції	у % до всієї реалізованої продукції	обсяг реалізованої продукції	у % до всієї реалізованої продукції	обсяг реалізованої продукції	у % до всієї реалізованої продукції
Промисловість	917035,5	100	806550,6	100	1065108,2	100	1329256,3	100	1115224,5	100	1111268,8	100
Машинобудування	121780,4	13,3	85833	10,6	116348,5	10,9	154184,9	11,6	140569,3	12,6	109021,2	9,8
Виробництво машин та устаткування	37271,5	4,1	34245,7	4,2	39778,4	3,7	48313,2	3,6	40644,5	3,6	32624,5	2,9
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	25580,5	2,8	24504,7	3	27708,9	2,6	34412,5	2,6	29804,8	2,7	27253,1	2,5

Виробництво транспортних засобів та устаткування	58928,4	6,4	27082,6	3,4	48861,2	4,6	71459,2	5,4	70120	6,3	49143,6	4,4
--	---------	-----	---------	-----	---------	-----	---------	-----	-------	-----	---------	-----

У 2013 році спостерігався спад виробництва промислової продукції на 4,3 %, а машинобудівної – на 13,2 %.

Дані свідчать про те, що на ринку машинобудування у 2009 році відбувся спад виробництва, піднесення у 2010 та 2011 роках, і знову спад у 2012 та 2013 роках. Індекс промислової продукції машинобудування у 2013 році був на рівні 86,8 %, у промисловості в цілому цей показник є значно вищим (95,7 %).

Найбільший спад виробництва у 2013 році відбувся в таких видах діяльності: виробництво радіологічного, електромедичного й електротерапевтичного устаткування – на 64,3 %; виробництво металообробних машин і верстатів – на 36,4 %; виробництво залізничних локомотивів і рухомого складу – 34,5 %; виробництво автотранспортних засобів – на 31,7 %; виробництво проводів, кабелів і електромонтажних пристроїв – на 25 %.

Зростання, порівняно з 2012 роком, спостерігалось лише у виробництві електродвигунів, генераторів і трансформаторів на 8,1 % та виробництві інших машин і устаткування загального призначення на 9,8 %.

Зниженням обсягів виробництва машинобудівних підприємств супроводжувалось одночасно і скорочення кількості працюючих, і підвищення заробітної плати (табл. 3).

Таблиця 3

Зайнятість машинобудівної промисловості у 2008–2013 рр.

Вид діяльності	Рік					
	2008	2009	2010	2011	2012	грудень 2013
1	2	3	4	5	6	7
Середньорічна кількість працівників за видами промислової діяльності, тис. осіб						
Промисловість	3188	2851	2842	2800	2694	2603
Машинобудування	687	579	578	588	571	439
Частка у середньорічній чисельності працівників промисловості, %	21,5	20,3	20,3	21,0	21,2	16,9
Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників, грн.						
Промисловість	2017	2117	2580	3120	3500	3763
Машинобудування	1789	1709	2262	2762	3061	3174
Частка від середньомісячної заробітної плати працівників промисловості, %	88,7	80,7	87,7	88,5	87,5	84,3

Варто звернути увагу, що частка працівників, зайнятих у машинобудуванні, в середньорічній чисельності працівників промисловості – 16,9 %, а середньомісячна заробітна плата – 3174 грн. Це становить 84,3 % від середньої заробітної плати працюючих у промисловості [7].

У 2013 році розмір капітальних інвестицій у промисловість становив 101858,3 млн. грн., і всього 6 % (6084,2 млн. грн.) цих інвестицій припало на машинобудування. В основному інвестиції у машинобудівну промисловість спрямовані на виробництво транспортних засобів та устаткування – 46,2 %, та виробництво машин та устаткування – 37,3 %. Недостатня увага приділяється виробництву електричного, електронного та оптичного устаткування, оскільки розмір капітальних інвестицій у цю підгалузь з усіх інвестицій у машинобудування становить 16,5 % [8].

Прямих іноземних інвестицій у 2013 році в машинобудування надійшло у розмірі 1102,4 млн. дол. США, що на 101,7 млн. дол. США більше, ніж минулого року. Проте у відсотковому значенні, ця сума є незначною: 1,9 % у загальному розмірі прямих іноземних інвестицій в Україні та 6,1 % із інвестицій в промисловість [9].

Необхідне державне стимулювання процесу технічного та технологічного оновлення виробничих фондів: підйом рівня механізації й автоматизації всіх стадій виробничого процесу, а також розвивати пріоритетні галузі виробництва машинобудівного комплексу країни [10, С. 102].

Здійснений аналіз свідчить про незадовільний стан сучасної машинобудівної промисловості зі значним переліком причин цього явища. До проблем підприємств машинобудівної промисловості, які необхідно негайно вирішити, належать:

- низька платоспроможність виробників товарів;

- висока зношеність та невисокий технічний рівень основних засобів;
- зменшення рівня попиту на внутрішньому ринку;
- скорочення зовнішнього попиту на вітчизняну продукцію;
- зменшення інвестиційної активності у світі;
- зменшення інноваційної активності українських підприємств;
- недосконалий механізм кредитування галузі;
- відсутність належного контролю та підтримки з боку держави щодо монополістів та посередників;
- високий рівень витрат на виробництво продукції машинобудівної промисловості;
- погіршення умов одержання зовнішніх фінансових ресурсів;
- значні темпи відтоку кваліфікованих працівників галузі тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Українська машинобудівна промисловість є однією з найбільш постраждалих після фінансово-економічної кризи. Проте в Україні існує достатня природна та інтелектуальна база, яка, при умові ефективного та раціонального використання, дасть змогу зайняти високу нішу у світовій економіці. На нашу думку, саме держава має забезпечити максимальну підтримку для нормального господарювання тим підприємствам, сучасне становище яких є на межі ліквідації, тому що саме машинобудівна галузь є потужною складовою промисловості України в цілому.

Список використаної літератури:

1. Класифікація видів економічної діяльності УДК 009:2010: Наказ Держспоживстандарту України, Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11.10.2010 № 457.
2. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами промислової діяльності // Веб-сторінка Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
3. Рентабельність операційної діяльності великих та середніх підприємств за видами промислової діяльності // Веб-сторінка Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
4. Доповідь «Про соціально-економічне становище України за 2013 рік» // Веб-сторінка Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
5. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності // Веб-сторінка Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
6. Індекси промислової продукції за видами діяльності // Веб-сторінка Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
7. Кількість, робочий час та оплата праці найманих працівників // Веб-сторінка Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
8. Капітальні інвестиції за видами промислової діяльності // Веб-сторінка Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
9. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в Україні за видами економічної діяльності // Веб-сторінка Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
10. *Чутир О.М.* Тенденції розвитку машинобудівного комплексу України: сучасний стан і перспективи / *О.М. Чутир* // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – № 43. – С. 99–103.

ВАСИЛИШИН Тетяна Михайлівна – аспірант кафедри фінансів, обліку та контролю Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя.

Наукові інтереси:

- специфіка фінансового аналізу машинобудівних підприємств;
- місце фінансового аналізу у стратегічному менеджменті.

Тел.: (097)701–12–27.

E-mail: vasylyshyn_t@mail.ru.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2014